

28 Br

Az Iskolai Filmintézet diafilm sorozata: 304

Irodalomtörténeti sorozat: 69

Arany János balladái Zichy Mihály rajzaival

Történelmi balladák I. rész.

I. Arany János arcképe

Két nagy magyar művész: a költő és az illusztrátor, Arany és Zichy művészi meglátásait vetíti elénk ez a diafilm. Arany a balladaköltészet nagymestere. Történelmi balladáit jórészt a szabadságharc bukása után 1853-57-ben írta. Időszerű politikai, nemzeti mondanivalói kifejezésére kiválóan alkalmas volt a ballada tömör, cselekményes műfaja. A Bach korszak megtanította a magyarságot hallgatni és kevésből sokat érteni. Megértették az "V. László"-ból a zsarnoki hatalom összeomlásának jóslatát, a "Török Bálint"-ból a börtönbe zárt honvédhősök sorsát és panaszát; a "Bóth Bajnok özvegye"-ből azt, hogy az igazi, nemzetéhez hű dalnokot sem csábítás, sem fenyegetés nem állíthatja az idegen zsarnok szolgálatába. "A wallesei bárdok"-kal törhetetlen elvhűségre, helyállásra, hazaszeretetre buzdította Arany leigázott honfitársait, s rámutatott arra, hogy az erőszak tehetetlen a szabadság és hazaszeretet erejével szemben.

2. Zichy Mihály önarcképe

Arany balladái megihlették a költő nagy kortársát, Zichy Mihályt /1827-1906/, a XIX. sz. második felének kiváló magyar festőjét és grafikusát. Arany balladáinak illusztrálásához Zichy Mihály öreg korában illusztrátori tapasztalatainak teljes érettségével fogott hozzá /1892-97/ és mesteri kedvteléssel rajzolta meg a balladák eseményeit és hőseit. Ódon /antiqua-szerű/ betűkkel leírta a balladák szövegét, hogy az olvasót a balladák történelmi hangulatából semmi ki ne zökkenhesse. E szöveg mellé vagy köré készítette illusztrációit, megvalósítva a betű és a rajz legszorosabb kapcsolatát. A balladákat néhol fejlécrajz vezeti be, amely rávilágít a balladában előadott történeti események előmenyeire. Olykor egész lapot elfoglaló képen ábrázolja Zichy a ballada legdrámaibb pillanatát, a cselekmény tetőpontját. A balladahősök érzelmi, indulatait, lelki megrázkódtatása tökéletesen kifejezésre jutnak Zichy rajzain.

3. A Hunyadi címer. /A Szibinyáni Jank c. ballada fejléce/

A hellős-Hunyadi-címer pompás rajza vezeti be a "Szibinyáni Jank" c. balladát. Arany egész balladaciklust tervezett a Hunyadiakról, Hunyadi Jánosról és Hunyadi Mátyásról, a nemzeti függetlenség utolsó diadalmas hőseiről. A tervezett sorozat négy darabja készült el: "Bóth bajnok özvegye", "Szibinyáni Jank", "V. László" és "Mátyás anyja". - Szibinyáni Jank a gyermek Hunyadi János, aki

a szerb hagyomány szerint Lazarevics István szerb kényur udvarában szolgált, mint apréd. Hunyadról, a család ősi fészkeről neveztek el Hunyadinak. Nevét és címerét később megismerte az egész művelt Európa, amelynek védelmezője lett.

4. Both bajnok özvegye

Butthi-Vejk /arany átírásában Both bajnok/ és Morzsinay Erzsébet voltak Hunyadi János szülei. Arany megrajzolja a vagyonából kiforgatott, nélkülözésekkel küzdő család képét. Az anya kenyeret szel négy árvájának, s közben elpanaszolja szomorú helyzetüket. Both bajnok elesett a csatában, özvegyét és négy árva gyermekét a kapzsi rokonok mindenükből kifosztották, nincs többé, aki óvja, oltalmazza őket.

5. Vadászat Rácországban

Both-bajnok árvája, Jank Lazarevics István szerb vajda udvarába került mint apréd. Itt hamarosan kitüntette magát egy vadászon, amelyet a vajda ritka vendége, Zsigmond király és császár /1387-1437/ tiszteletére rendezett.

6. Jankot elküldik a farkas nyomába

Egy nagy farkas került a vadászok elé. Jank, a kis apréd feladata, hogy elfogja, s ezzel bebizonyítsa ügyességét királya előtt.

7. Jank üzi, hajtja a farkast

Jank, a "hősi gyermek" a vad nyomában van:

"Le a völgynek, fel a hegynek,
Vadesapáson, vizmúláson
Veri, vágja, üzi egyre."

8. A farkas elfogása

Végül is élve fogja el Jank a farkast és odavonszolja a király és a vajda elé:

"Már az állat piheg, fárad, -
Nem az ifjú, noha gyermek:
Martalékát addig üzi,
Mig ledobban s vár kegyelmet.
A királyhoz és urához
Rabul vonja, szégyenszemre;"

9. Zsigmond elkéri Jankot a vajdától

A királynak megtetszik a hős ifjú, aki Erdély szülötte, magyar fa magyar gyümölcse, tehát a magyar király alattvalója. E szavakkal fordul Zsigmond a vajdához:

"Tartom a just e fiuhoz!
Enyim a fa, az gyümölcse:
Visszakérem. Te kegyelmed
Ebben most már kedvem töltse."

Jankból Hunyadi János lett, a nagy törökverő hős, akinek nevét áldva emlegette minden igaz magyar.

10. V. László felriad álmából

A gyengeakarata V. László király nagybátyja, Czillei Ulrik áskálódott a hős Hunyadi árvái ellen. Ezért a Hunyadi-párt eltette láb alól Czilleit. V. László esküvel fogadta, hogy nem áll bosszút, nem bántja a Hunyadi fiukat, mégis elfogatta őket párt-hiveikkel együtt. Hunyadi Lászlót kivégeztette, Mátyást és hiveit pedig börtönbe vettette. Lelkiismerete azonban nem hagyja nyugodni. Retteg a nép haragjától. Éjszaka felriad lázas álmából, a mennydörgést a nép zugó hangjának véli, mely esküjét kéri számon.

"Miért zug a tömeg?
Kívánja eskümet"?

Cseh szolgája álnok alázatossággal nyugtatja meg:

"A nép, uram király,
Csendes mint a halál,
Csupán a menny dörög".

11. Most lopja életét Kanizsa, Rozgonyi

A Hunyadiak elfogott párthivei, Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László a vihar léple alatt megszöknek a fogságból, kötélen leereszkednek a várfalán.

12. El! míg lehet s szabad!

V. László menekülni szeretne lelki kinjai és a nép haragja elől. Ugy véli, cseh földön biztosabb az élete. Cseh szolgája sem tudja megnyugtatni, félelmét elűzni.

13. Messze még a határ?

A menekülő király alig várja, hogy elérjék a cseh határt. Magával viszi foglyát, a gyermek Mátyást. Lelkiismerete szavát azonban cseh földön sem tudja elhallgattatni.

14. A király megmérgezése

Hünek-vélt cseh szolgájától hűsítő italt kér a király. Ez az ital valóban "enyhit, mikép a sir". A cseh megmérgezi a királyt.

15. Visszajő a rab

Mátyás mint a magyarok királya tért vissza a prágai fogságból. V. László zsarnoki hatalma összeomlott. Összeomlik a magyarságot leigázó osztrák hatalom is, és eljön még a magyar nemzeti függetlenség korszaka, - ez volt a ballada mondanivalója Arany kortársai számára. A művészi szerkezetű balladában a páros számú versszakok az V. Lászlóval kapcsolatos eseményeket, a király és a cseh szolga párbeszédét közlik, a páratlan számúak az eseményekkel szoros kapcsolatban álló természeti képeket festenek, és Mátyás párt-hiveinek sorsát, a nép haragját érzékeltetik.

16. Mátyás anyja

A Hunyadi sorozat egyik kedves darabja a "Mátyás anyja" c. költemény. Mátyás anyja, Szilágyi Erzsébet levelet ír fogoly fiának,

Mátyásnak, Prága városába. Őva inti fiát az ármánykodó ellenségtől, kéri, hogy ne mozduljon Prágából, míg ő érte nem küldi: kiváltja arannyal, ezüsttel a szomeru rabságból.

17. "Ki viszi hamarabb levelem Prágába?"

Száz aranyat és egy levét ígér annak, aki leghamarabb viszi el a levelet és hozza meg a választ. Anyai szivének hosszú még a három napi várakozás is és így séhajt fel:

"Istenem, Istenem,
Mért nem adál szárnyat,
Hogy utólrhetném
Az anyai vágyat!"

18. "S ahol jön, ahol jön egy fekete holló"

Az anyai vágnak valóban szárnya kél: lecsap az égből egy fekete holló, s kikapja a levelet Szilágyi Erzsébet kezéből.

19. Napestik az Erdőn üzeti hiába...

Napestik felyik az erdőn a levélvivő holló keresése, üldözése. Több száz madarat lelőnek, de hiába: "Hire sincs, nyoma sincs a levélvivőnek".

19. Éjfélén kopognak özvegy ablakába...

Éjfélkor kopogtatnak Szilágyi Erzsébet ablakán. A fekete holló az, csőrében ott van Mátyás válasza.

"Ki kopog?
Mi kopog?
Egy fekete holló!
Nála még, a levél,
Vagy ahhez hasonló,

Piros a
Pecsétje;
Finom a hajtása:
Oh áldott, oh áldott
A keze-írása!"

21. Pázmán lovag

Arany egyetlen vig balladája a "Pázmán lovag", A ballada állítólag Károly Róbert vidám vadászkalandját örökíti meg. - A képen a petrohos, bős Pázmán lovagot látjuk, amint fel-alá jár vára őblős termében, és dühöng, tombol, töpreng azon, hogy mitévő legyen. Vadászat után vendégül látta ugyanis a királyi udvart, s amikor már minden vendég eltávozott, az egyik vitéz visszaszökött, s az ő, Pázmán Lovag szemeláttára megcsókolta a feleségét, Évát. Ezt a csókot akarja megbosszulni, ezt a vitézt akarja megölni. Elhatározza, hogy felmegy Visegrádra, a királyi udvarba, és panaszt tesz a csókrabló ellen.

22. Vig mulatság a királyi udvarban

Amikor a bus-haragos Pázmán lovag döngő léptekkel Visegrádra ér, a király éppen lakomát ad. Vidám zene szól a palotában, isznak, dalelnak, táncolnak.

23. A király és az udvari bolond helycseréje

A király sejti, hogy Pázmán miért jön. Mikor a lovag érkezését jelzik, hamar beülteti bolondját a királyi székbe; ítéljen ő Pázmán ügyében,

24. "Ez az! uram! itt van uram!"

Pázmán előadja panaszát: -Egy királyi vitéz megcsókolta feleségét. Az ál-király úgy ítélkezik, hogy a lovag vivjon meg a sértővel. A sértő nevét nem tudja Pázmán, de megismeri a csókrabló vitézt a király környezetében:

"Ez az, uram! itt van, uram: kutya egye máját!
- S kimutatá a lovag ... magyarok királyát,

25. Felvonulás a párbajra

Visegrád-kivánési-népe nagy tömegben gyűl össze, hogy gyönyörködjék a lovagi párviadalban. Zárt sisakban, teljes fegyverzetben, lóháton felvonul a két bajvivő levante.

26. A jó Pázmán földre puffan

A király már az első összeecsapásnál kiveti nyergéből Pázmánt; az földre puffan és három zápfoga kipottyan. A tömeg élteti királyát, aki felütötte sisakrostélyát. Pázmán csak most tudja meg, hogy királyával vivott.

27. "Vigan kocog haza Pázmán"

A három főgért három falut kap vigaszdíjul és sok ajándékkal megrakottan vigan kocog haza Évájához a megbékélt Pázmán lovag. Megfogadja királya tanácsát:

"De hogy, ime, jó tanáccsal
Fűszerezem e kis tréfát:
Másszor ülj hön, ha bajod nincs,
És becsüld meg jobban Évát."

